

“O‘zmetkombinat” AJ
KOMPLAYENS – XIZMATI

KORRUPSIYAGA OID MA’LUMOTLAR
O‘QUV QO‘LLANMASI

Bekobod – 2024 - yil

MUNDARIJA

Mansabdor shaxslarning halolligi qanday tarbiyalanadi, nazorat mexanizmlari qanday ishlaydi va shaffoflik qanday qilib mutlaq darajaga ko'tarilgan?	3
1. Korrupsiya bu – faqatgina pora emas	3
2. Amaldorlar ham odamlar... ..	4
3. Davlat xizmatlari – shaffof.....	4
4. Hujjatlarni - ommaviy nazorat qilish imkoniyati	5
5. Korrupsiyaga yol qoyib bo'lmaydi va jamoatchilik fikri muhim.....	5
6. Halollik - bu ijtimoiy norma hisoblanadi.....	6
7. Korrupsiyaga qarshi maxsus xizmatlar	6
8. Demokratiyani qo'llab-quvvatlash va hokimiyatga ishonch	7
9. Hamma uchun teng imkoniyatlar	7
10. Xabar beruvchilar qonun bilan himoyalangan	8

Korrupsiya va manfaatlar to'qnashuviga qarshi kurashishda Shvetsiya tajribasi

Mansabdor shaxslarning halolligi qanday tarbiyalanadi, nazorat mexanizmlari qanday ishlaydi va shaffoflik qanday qilib mutlaq darajaga ko'tarilgan?

2023-yilda Shvetsiya Transparency International Xalqaro Korrupsiyaga qarshi tashkiloti tomonidan tuzilgan Korrupsiyani idrok etish indeksida oltinchi o'rinni egalladi. Har doim ham shunday bo'lmagan, albatta – yaqin o'tmishda Shvetsiyada korrupsiya odatiy hol bo'lib va korrupsiyaga qarshi kurashish tizimi ko'p o'n yillar davomida takomillashtirildi.

Korrupsiya – har qanday Jamiyat uchun barqaror rivojlanish yo'lidagi asosiy to'siqlardan biri hisoblanadi. Korrupsiya Jamiyat iqtisodiy – ho'jalik o'sishini sekinlashtiribgina qolmay, Davlatga nisbatan fuqarolarda va Xalqaro hamjamiyat tomonidan ishonchsizlik ruhini keltirib chiqaradi. Korrupsiya demokratik institutlar va Jamiyatlar farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Afsuski, hozirda korrupsiyani to'liq bartaraf etish va yo'q qilishning ma'lum usullari mavjud emas, xuddi uni to'liq yenggan mamlakatlar bo'lmaganidek. Shu bilan birga, rivojlangan mamlakatlar qatoriga kiruvchi Shvetsiyaning korrupsiyaga qarshi kurashish tajribasi shuni ko'rsatadiki, korrupsiyani minimallashtirish va nazorat ostida ushlab turish mumkin. Korrupsiyaga qarshi choralarning birinchi majmuasi Shvetsiyada XIX - asrda qabul qilingan va tizimdagi so'nggi islohot 2012-yilda amalga oshirilgan. Quyida Shvetsiya korrupsiyaga qarshi kurashish tizimining 10 ta asosiy tamoyillari keltirilgan.

1. Korrupsiya bu – faqatgina pora emas

Pul taklif qilish yoki olish kabi holatlar bilan hamma narsa tushunarli, lekin amaldorga taklif qilingan qilgan bir piyola choy korrupsiyami? Bu mansabdorning kelajakda uning qarorlariga ta'sir qilishi mumkinligiga bog'liq. Keling, atama va terminlarni tushunishga harakat qilamiz.

2021-2023 yillarga mo'ljallangan Korrupsiyaga qarshi kurashish milliy rejasida qo'llanilgan ibora: “Korrupsiya – o'zi yoki boshqalar uchun nomaqbul manfaatlar olish maqsadida o'z vakolatlarini suiiste'mol qilishdir”. Pora olish, tovlamachilik va o'g'irlikning qonunga xilofligi Jinoyat kodeksida mustahkamlab qo'yilgan.

Shunisi e'tiborga loyiqki, “korrupsiya” atamasi Shvetsiya jinoyat huquqida tom ma'noda mavjud emas. Bundan tashqari, pulning bevosita ishtiroki bo'lmagan jinoyatlar, masalan, ishonchni buzish yoki ish bilan bog'liq firibgarliklar mavjud emas. Bundan tashqari, Jinoyat kodeksida pora deb hisoblanishi mumkin bo'lgan narsaning miqdoriy yoki sifat jihatidan ta'rifi yo'q. Mehmondo'stlik (sovg'a yoki ovqatlanish kabi) korrupsiya deb hisoblanishi vaziyatga, mansabdor shaxsning darajasiga va undan qanchalik foyda ko'rganiga va olishga urunganiga bog'liq.

Qonunchilikni tushunish va amaliyotda qo'llashni osonlashtirish uchun “Iqtisodiyotda korrupsiyaga qarshi Kodeks” (*Shved tilida - Kod mot korruption i naringslivet*) nomli hujjat yaratilgan. U yuridik kuchga ega emas, balki o'z-o'zini

tartibga solish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Uning birinchi nashri 2012 - yilda korrupsiyaga qarshi tizimni isloh qilish munosabati bilan paydo bo'lgan va 2020-yilda hujjat to'ldirilib, qayta nashr etilgan. Kodeksda siz qonunlarning muayyan holatlarga asoslangan talqinlarini topishingiz mumkin. Misol uchun, agar mansabdor shaxs kompaniyada audit o'tkazsa, u oddiy tushlikka ham rozi bo'lishga haqli emas. Va agar u o'sha paytda davlat tenderida qatnashmagan kompaniyaga taqdimot qilish uchun taklif qilingan bo'lsa, unda mehmondo'stlik belgisi sifatida bir guldastani qabul qilishi mumkin, bu korrupsiya hisoblanmaydi. Shuningdek, mansabdor shaxslarga 200 krandan (taxminan 20 evro) ortiq bo'lgan barcha sovg'alarni e'lon qilish tavsiyasi mavjud.

Davlat va xususiy tuzilmalar korrupsiyaga qarshi o'z hujjatlari va memorandumlariga ega bo'lishi mumkin va ulardagi ichki tartib qoidalar boshqacha bo'lishi mumkin. Bunday hujjatlarda ko'p holarda manfaatlar to'qnashuvi to'g'risidagi qoidalar mavjud - bu mansabdor shaxsni diskvalifikatsiya qilish uchun asos bo'lishi xizmat qilishi mumkin.

2. Amaldorlar - ham oddiy odamlar

Ularning motivlari esa insoniy, asosan iqtisodiy. Korrupsiya darajasini pasaytirish uchun Shvetsiyada XIX asrda mansabdor shaxslarning maoshlarini oshirib, imtiyozlar va subsidiyalarning yangicha tizimini joriy qilishgan. Bu o'z natijasini berdi: endi oilani boqish uchun pora olishning hojati yo'qligi bilan bir qatorda, yaxshi joyni yo'qotish qo'rquvi aldash istagini yengib chiqdi. Avvaliga mansabdor shaxslarning maoshi mamlakatdagi o'rtacha maoshdan bir necha baravar yuqori bo'lishi mumkin edi, vaqt o'tgan sari mansabdor shaxslar maoshi boshqalarga nisbatan asta - sekin kamaytirildi, ammo halollik allaqachon mutasaddilarning ongiga singib ketgan edi.

Rasmiylar tasodifiy xatolardan qochishga yordam beradigan aniq ish tavsiflarini oladi. Ko'pgina bo'limlar va kompaniyalar xodimlarga o'qitishni taklif qilishadi va ularga axloqiy me'yorlar haqida muntazam ravishda eslatib turishlarini ta'minlaydilar. Qonunga bo'ysunadigan Shvedlar uchun ruxsat etilgan narsalarning aniq chizilgan chizig'i ko'pincha uni kesib o'tmaslik uchun yetarli. Xususiy kompaniyalar ham, Davlat idoralarida ham barcha xodimlarga ma'lum bo'lgan ichki nazorat va audit mexanizmlari o'rnatilgan.

Bu tamoyil mansabdor shaxslarning oddiy fuqarolarga nisbatan immuniteti va ustunliklariga ega emasligini ham o'z ichiga oladi. Politsiya xodimlari mashinalarini noto'g'ri joylashtirganliklari uchun jarimaga tortiladilar, shahar rejalashtirish qo'mitasi xodimlari esa uy-joy olish uchun umumiy navbatda turishadi. Mustaqil sud tizimi – pora olayotganda qo'lga olingan mansabdor shaxsni qonunga ko'ra osonlikcha sudlash mumkin.

3. Davlat xizmatlari – shaffof

XIX asrda Shvetsiyada korrupsiya, norasmiy va yarim norasmiy to'lovlar hech kimni hayrtlantirmas edi. "Sportleri" - ko'rsatilgan xizmatlar yoki hujjatlar taqdim qilinganligi uchun kichik to'lovlar - ko'plab davlat xizmatchilarining daromadlarining bir

qismi edi. Korrupsiyaning bunday yaqqol elementlari nafaqat mansabdor shaxslar qo‘shimcha daromad olishni xoxlashgani uchun, balki davlat xizmatlarini ko‘rsatishning aniq va yaxshi ishlaydigan tizimi yo‘qligi sababli ham shakllangan edi.

Davlat xizmatlari ko‘rsatish tizimining rivojlanishi bilan mansabdor shaxs faqat davlat va xizmatni oluvchi fuqaro o‘rtasida vositachi vazifasini bajara boshladi. Yaxshi dori-darmonlar yoki ijtimoiy uy-joylarni maqbul vaqt ichida bepul olish mumkin bo‘lsa, endi hech kim bu huquqni amaldorlardan sotib olishni o‘ylamaydi.

4. Hujjatlarni - ommaviy nazorat qilish imkoniyati

Shvetsiyaning har bir rezidenti (jumladan, albatta, jurnalistlar) istalgan davlat organiga qo‘ng‘iroq qilishi yoki yozma ravishda murojaat qilishi va amaldorning stolidan istalgan hujjatni talab qilishi mumkin. Bu ish yozishmalari, taklifnomalar haqidagi ma‘lumotlar, lobbichilar yoki hukumat shartnomalari bo‘lishi mumkin. Davlat hokimiyat organlari hujjatlaridan ommaviy foydalanish tamoyili (*Shv. Offentlighetsprincipen*) 1766 - yildan beri mavjud - bu dunyodagi birinchi Matbuot erkinligi to‘g‘risidagi qonunning bir qismidir. Albatta, barcha hujjatlarni oshkor qilish mumkin emas, masalan:

- hech kim davlat siri bo‘lgan hujjatlarni bermaydi;
- ishchi komissiyalardagi muhokamalar ham ochiq bo‘lmasligi mumkin.

Axborotdan aholining foydalanishi tamoyili haqiqatda korrupsiyaga qarshi kurashning eng samarali vositalaridan biriga aylandi. Jamoatchilik nazorati ostida korrupsiyaviy huquqbuzarlik ishlarni amalga oshirish oson emas. Fuqarolar nafaqat ish haqida, balki mansabdor shaxslarning shaxsiyati haqida ham ma‘lumotga ega bo‘lishlari mumkin. Har kim soliq idorasiga qo‘ng‘iroq qilib, falonchi Andersson yoki Svenssonning qanday daromadi borligi, qayerda yashayotgani, nechta va qanday turdagi mashinasi borligi va hokazolarni so‘rashlari mumkin. Shu bilan birga, Shvetsiyada ma‘lumotlarni himoya qilish bo‘yicha Evropa umumiy reglamenti ham amal qiladi - oshkoralik tamoyili nazarda tutilganidan tashqari ma‘lumotlar, qat‘iy himoyalangan.

Shvetsiya parlamentida - Riksdagdagi yig‘ilishlarga yoki ovoz berishga mutlaqo har kim kelishi mumkin. Sayyohlar uchun bu alohida va bundan tashqari, bepul o‘yinkulgi - sayyohlar yuz yillik yo‘laklar bo‘ylab ekskursiyaga borishlari va Shvetsiya demokratiyasi “ibodatxonasi”ga tashrif buyurishlari mumkin.

5. Korrupsiyaga yo‘l qo‘yib bo‘lmaydi va jamoatchilik fikri muhim

Shvetsiyada jamoatchilik fikrining kuchi deyarli cheksizdir. Soliq mablag‘larining samarali sarflanishiga o‘rganib qolgan Jamiyat mansabdor shaxslarning zarracha insofsizlik ko‘rinishlariga ham keskin munosabat bildiradi. Korrupsiyaga yo‘l qo‘yilishiga toqat qilinmaydi. Ommaviy nazorat rolini erkin va mustaqil OAV bajaradi. Axborotning ochiqligi va daromadlarning shaffofligi o‘z vazifasini bajaradi – jurnalistik tekshiruv obyekti to‘satdan boyib ketgan tadbirkor yoki o‘z maoshiga nisbatan ancha yaxshi hayot kechirayotgan amaldor bo‘lishi mumkin. Jamoatchilik fikri bosimi ostida poraxo‘r amaldorning obro‘sigga tiklab bo‘lmas darajada putur yetadi, o‘zi esa lavozimini tark etishga majbur bo‘ladi. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari ma‘lumot

beruvchi rolini o'ynaydi - politsiya nashrdan olingan ma'lumotlar asosida tergovni boshlashi shart.

Natijada, Shvetsiya ommaviy axborot vositalari so'zda emas, amalda davlat idoralari va korxonalar, amaldorlar va tadbirkorlarga nisbatan to'rtinchi hokimiyat rolini o'ynaydi. Qonunga ko'ra, qoidabuzar jarimaga tortilishi yoki butunlay oqlanishi mumkin bo'lsa ham, obro'sini yo'qotish unga martaba zinapoyasidan pastga tushishiga yoki kasb faoliyati eshiklari yopilishiga olib keladi. Hech qanday taqiq yoki qonun bunday samara bera olmaydi, shuning uchun korrupsiyaga qarshi jamoatchilik kayfiyati davlat darajasida, jumladan, ko'plab axborot kampaniyalari orqali qo'llab-quvvatlanadi.

6. Halollik - bu ijtimoiy norma hisoblanadi

Shvetsiyada o'zini - o'zi tartibga solish tamoyili korrupsiyani minimallashtirishning samarali usuli hisoblanadi. Demak, pora bermoqchi bo'lgan amaldor yoki shaxs o'zining shaxsiy odob - axloq va halollik haqidagi tushunchasiga asoslanadi. Shvetsiyaning korrupsiyaga qarshi tizimi shakllanishining boshidayoq amaldorlarning axloqiy ko'rsatmalari yangi halol Jamiyat qurish uchun asos bo'ldi. Jamiyatning asosiy institutlari - cherkov va jamoatchilik - byurokratlar ongiga foydali standartlarni singdirish uchun jalb qilingan.

Korrupsiya - bu Jamiyat muammosidir. Ya'ni, korrupsiyaga barham berish butun Jamiyat manfaatlariga to'g'ri kelgan taqdirda ham, shaxs manfaatlariga to'g'ri kelmasligi mumkin. Masalan, hamma pora olayotganda olmaslik mantiqqa to'g'ri kelmaydi. Bu yerda "singan derazalar nazariyasi" rol' o'ynaydi (agar siz binoning bitta oynasini sindirsangiz, ertalabgacha barcha oynalar singan bo'ladi): Jamiyat qanchalik sog'lom va korrupsiya darajasi qanchalik past bo'lsa, yangi korrupsion byurokratlar paydo bo'lishi ehtimoli shunchalik kam bo'ladi.

7. Korrupsiyaga qarshi maxsus xizmatlar

Stokgolm Savdo-sanoat palatasi huzuridagi Pora olishga qarshilik qilish instituti (*Shv. Institutet mot mutor*) 1923 - yilda tashkil topgan. Bu ma'naviy kompas vazifasini o'z zimmasiga olgan jamoat tashkiloti - ular korrupsiyaga qarshi qonunchilikning nozik jihatlarini tushuntirish, mansabdor shaxslar va tadbirkorlarga nima pora sanalishi va nima me'yoriy - norma ekanligini tushunishga yordam berish bilan shug'ullanadi. Institut axborot materiallarini yaratadi, seminarlar va huquqiy maslahatlar o'tkazadi. Bu yerda, shuningdek, muayyan ishlarni qonunga, axloqiy va axloqiy me'yorlarga muvofiqligini tekshiradigan axloqiy komissiya ham mavjud. Ishlar institut veb - saytidagi ma'lumotlar bazasida e'lon qilinadi. U, shuningdek, "Iqtisodiyotda poraxo'rlikka qarshi Kodeks" ning amal qilishi uchun javobgardir.

2012 - yilda Shvetsiyada korrupsiyaga qarshi maxsus politsiya kuchlari tashkil etilgan. Maxsus politsiya kuchlari politsiya va fuqarolik korrupsiyasi bo'yicha ekspertlardan iborat. Agar politsiya huquqbuzarlikni aniqlasa, ish sudga yuboriladi.

Boshqa politsiya bo'limlari bilan solishtirganda, korrupsiyaga qarshi kurash xodimlarining ishi kam, lekin sudlanganlik foizi yuqori. Yiliga 100 dan 200 tagacha ish

ko‘rib chiqiladi, shundan 20 - 30 tasiga hukm chiqadi. Ishlarning ko‘lami juda boshqacha bo‘lishi mumkin - xalqaro janjallardan tortib, haydovchilik guvohnomasini olishda pora olishga urinishgacha. Tadqiqotlarga ko‘ra, korrupsiya holatlarining aksariyati qurilish bilan bog‘liq bo‘lib, barcha turdagi ruxsatnomalar munitsipalitetlardan sotib olinadi. Korrupsiyada ayblangan mansabdor shaxs jarima va ikki yil qamoq jazosiga tortilishi mumkin, agar jinoyat o‘ta og‘ir bo‘lsa, 6 yilgacha qamoq jazosi beriladi. Xususiy kompaniyalar uchun million yevrogacha jarima va pora miqdori va uning yordami bilan olingan foyda musodara qilinadi. Pora oluvchiga ham, beruvchiga ham jazo bir xil.

8. Demokratiyani qo‘llab-quvvatlash va hokimiyatga ishonch

Shvedlarning hokimiyat organlariga ishonchi korrupsiya darajasining pastligining ham sababi, ham natijasidir. Bir tomondan, Shvedlar o‘zlari tomonidan saylangan, muntazam ravishda almashtiriladigan siyosatchilarga boshqaruv qoidalarini o‘rnatishga ruxsat berishadi - va ularga amal qilishadi. Boshqa tomondan, korrupsiyaning yo‘qligi davlat apparati sog‘lig‘ining belgisi bo‘lib, ishonch krediti yanada yuksalishini ta‘minlaydi.

O‘zini nazorat qilish uchun parlament bir nechta maxsus xizmatlarni tuzgan. 2003-yilda tashkil etilgan Davlat auditorlari idorasi (*Riksrevisionen*) davlat muassasalarining xarajatlari va faoliyatini nazorat qiladi. Ular har yili mansabdor shaxslarni tekshiradi va natijalari tegishli organlarga yetkaziladi. Parlament tarkibida korrupsiyaga qarshi alohida tuzilma mavjud emas, lekin parlamentda adolat bo‘yicha ombudsman mavjud – u ijro hokimiyati faoliyati samaradorligini inson huquqlarini hurmat qilish nuqtai nazaridan kuzatib boradi.

Shvetsiyada taqiqlarni chetlab o‘tish yo‘llarini izlash inson tabiatiga xos fazilatdir nazariyasiga asoslanadi va bu korrupsiyaning paydo bo‘lishi uchun qulay zamindir. Agar Siz devorni qizil rangga bo‘yay olmasangiz, ehtimol siz kimgadir pul to‘lashingiz kerak va bu mumkinmi?

Kamroq cheklovlar, ko‘proq huquq va erkinliklar tizimning asosiy vositalaridir.

9. Hamma uchun teng imkoniyatlar

Ishga qabul qilish yoki davlat xaridlaridagi korrupsiya qarindosh-urug‘chilik yoki oddiygina “qarindoshlik” yoki “do‘stlarning korrupsiyasi” deb ataladi. Bu mansabdor shaxs o‘z qarindoshlari yoki do‘stlariga ustunlik berganida, masalan, do‘stining kompaniyasi uchun davlat xaridlari bo‘yicha talablarni shakllantirishda yuzaga keladi. Shunisi e‘tiborga loyiqki, ko‘proq meritokratik (*ya’ni nomzodning kelib chiqishi yoki moliyaviy holati emas, balki qobiliyat va malakasini baholash asosida*) ishga o‘tish Shvetsiyada 1809 - yilda boshlangan - bundan oldin davlat boshqaruvida faqat zodagonlar mansabdor shaxs – amaldor bo‘lish huquqiga ega bo‘lishgan.

Universitetlarga qabul qilish va bilimlarni sinovdan o‘tkazish jarayonlarini avtomatlashtirish ta‘lim olishda (*va natijada yaxshi ish joylariga*) hamma uchun teng foydalanishda katta rol o‘ynaydi. Qabul qilish uchun yagona elektron hujjat topshirish tizimi yaratildi - arizalar yagona veb-saytda to‘planadi va shundan keyingina ta‘lim

muassasalariga yuboriladi. Maktablarda va universitetlarda yozma testlarni baholashda o'qituvchilar ishlarni anonim oladilar va ishni obyektiv baholaydilar.

10. Xabar beruvchilar qonun bilan himoyalangan

Har qanday xodim politsiya yoki ommaviy axborot vositalari bo'limiga qo'ng'iroq qilib, ish beruvchining oqibatlaridan qo'rqmasdan, o'z ish joyidagi korrupsiya shubhalari haqida xabar berishi mumkin. 2016 - yilda axborot beruvchilar to'g'risidagi qonun qabul qilingan bo'lsa, 2021 - yilda ularni himoya qilish choralari kuchaytirilgan. Qonun korxonalar va tashkilotlarga anonim ichki aloqa kanallari tizimini joriy etishni tavsiya qiladi, shunda xodim ma'lumotni avval rahbariyatga, shundan keyingina politsiya yoki ommaviy axborot vositalariga yetkaza oladi.